

הקדמה

ברוך ה' אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו הקדושה תורה שבכתב ותורה שבעל פה על ידי משה נביאו נאמן ביתו, כמו שאמרו בגמ' (ברכות ה.) "א"ר לוי בר חמא א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם" לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זה מקרא, והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני".

והוא יתברך ויתעלה ציוונו לעסוק בכל חלקי התורה, כמו שאמרו בגמ' (קידושין ל.): "אמר רב ספרא משום רבי יהושע בן חנניה מאי דכתיב ושננתם לבנך, אל תיקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד, מי יודע כמה חי, לא צריכא ליומי".

והמחסיר לימוד חלק מחלקי התורה נענש על זה ביום הדין הגדול כמו שאמרו במדרש (שוחר טוב משלי פרשה י') עיי"ש.

ואף שעיקר עסק התורה הוא בתלמוד מ"מ לא נפטר אדם מללמוד את כל חלקי התורה ולחזור עליהם שלא ישכחם כמש"כ הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת הי"ב) וז"ל: "במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעיתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו" עכ"ל.

והנה בדורות האחרונים התמעט העסק בנביאים ובכתובים מכמה טעמים, ואף תלמידי חכמים מנעו עצמם מלימוד נביאים וכתובים,

ובאמת שלהם ראוי יותר להזדרז בלימוד זה כמו שאמרו במדרש (שמות רבה מ"א ה') "א"ר לוי א"ר שמעון בן לקיש מה כלה זו מקשטת בכ"ד מיני תכשיטין כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים" עכ"ל.

ומפני שאין בידינו מסורת ברורה בדרכי לימוד הנביאים בעיון כדרכה של תורה אף מעט הלומדים אינם מתבוננים בלימודם וכל לימוד הנ"ך הוא בשטחיות להבנת פשוטי המקראות.

אמנם בלימוד פשוטי המקראות הרבה ממעשה דורות הראשונים סתומים וחתומים, וזה גרם שפוקרים רבים נתלים במעשים אלו ומפרשים אותם כפי שיבוש שכלם וקטנות דעתם.

ובאמת שדורות הראשונים רחקו ממנו מאוד ואין בנו יכולת להשיג מעשיהם והנהגתם, ואפילו רשעים שבדורות הראשונים גדלה השגתם כמו שאמרו בזהר (ריש פרשת ויקרא) וז"ל: "מה בין דרין קדמאין לדרין בתראין, דרין קדמאין הוו ידעין ומסתכלין בחכמתא עילאה וידעין לצרפא אתון דאתיהבו ליה למשה מסיני, ואפילו חייבין דבהון בישראל הוו ידעין גו אתון חכמתא עילאה וידעין גו אתון עלאין" עכ"ל.

וכל כך רחק ממנו השגת דורות הראשונים שמנשה שנמנה במשנה עם אותם שאין להם חלק לעולם הבא הקפיד על רב אשי שקרא לו חבר ואמר לו שאם היה בדורו היה מגביה גלימתו ורץ אחריו להידבק בעבודה זרה וקיבל רב אשי את דבריו וקרא לו רבו (סנהדרין קב:).

ומפני כן אין בידינו להתבונן במעשי דורות הראשונים אלא רק מתוך לימוד דברי חז"ל הקדושים באגדות ובמדרשים כפי מה שביארו את דבריהם רבותינו הראשונים והאחרונים שמפיהם אנו חיים, ולהקדים לזה ידיעה ברורה שכל מה שאפשר לנו להשיג מדברי חז"ל אינו אלא מעט שבמעט כפי ערכינו הדל.

ואף מה שפירשו לנו רבותינו הראשונים והאחרונים את דברי חז"ל אינו אלא טיפה מן הים לתת לנו אחיזה מועטת לקרב הדבר אל דעתנו הקצרה, כמש"כ רבינו המהר"ל (נצח ישראל פרק ז') וז"ל: "ואתה האדם הבן דברי חכמים וסודותיהם אשר אם תדע ותבין את אשר לפניך לא יהיה לך ספק בכל אלו הדברים שכולם בנויים על יסוד אחד וסדר האמת והחכמה,

ואל יעלה על דעתך שיש ספק בדבר אחד מן הדברים האלו, אבל כל הדברים האלו אשר אמרנו הם כמו טיפה מן הים כי איך אפשר לחמורים כמונו לעמוד בסוד קדושים, וגם אל תשער בדעתך, כי איך אפשר לפרש הכל בכתב, אבל באלו דברים תראה עדות על דברי חכמים כי כל דבריהם דברי חכמה וכל דברי זולתם הבל, ואם היינו באים לכתוב על המאמרים האלו מה שרמזו לא היה מספיק הזמן ואם תתבונן מאוד מאוד תמצא שכל הדברים האלו אמת והם יוצאים מחכמה פנימית" עכ"ל.

והנה מנפלאות תמים דעים התעורר בדורנו צימאון בקרב לומדי התורה ללמוד את דברי חז"ל הקדושים באגדות ובמדרשים ולהתבונן בנוראות דבריהם, והגאון המופלא רבינו משה שפירא זצ"ל מסר שיעורים רבים בהגדות ובמדרשים, וברוחב דעתו ועומק עיונו בהם פתח שער להתבונן בפנימיות הדברים ושרשם להשיג משהו מנוראות דברי חז"ל ורוממותם, ומשמיא קא זכו ליה שמבדרן מילי בבי מדרשא, ובחסד ה' זכיתי אף אני לשמוע משיעוריו באגדות ובמדרשים ולקבל קצת מדרכי הלימוד בזה.

ומתוך כך עוררני ידידי הרה"ג אליהו פיאלקוף שליט"א לקבוע עיתים ללמוד נביאים וכתובים ולעיין בהם, ולהבין שאין המאורעות והמעשים בדרך מקרה אלא בכל דבר יש שיטה ודרך, וכלל המעשים והמאורעות הם סוגיות שצריך ללמוד אותם כדרך כל לימוד סוגיא בלימוד והתבוננות באגדות ובמדרשים עם מה שפירשו לנו רז"ל הראשונים והאחרונים שלימוד בדרך זה לא התעסקו בו רבים.

ונודע מה שכתב בספר חסידים (ס' תשס"ו) על חשיבות לימוד דברי תורה שאין רבים עוסקים בו וז"ל: "תני רשב"י אומר אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהם מן התורה עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה', וכן אם רואה אדם שנתייאשו מן מסכתא או מן סדר או מן מדרשים, יתחזק באותם דברי תורה שאין להם עוסקים, וכן במצוות שאין עוסקים בהם יעסוק בהם ויקבל שכר כולם, כי מצווה שאין לה דורש הרי היא כמת מצווה, לכן דרוש אותה, ומסכתא ומדרש שאין דורשין אחריהם ואין עוסקין בה רדוף אחריהם ועסוק בהן,

כי מביאין לדין על דברי תורה שאין עוסקין בהן שנאמר יביא במשפט על כל נעלם, שהמצוה מקטרגת ואומרת מה כעורה אנכי שנעלמתי מכל וכל, וכתוב כי ירא אלהים יצא את כולם, לכך כל מצווה ומסכתא שאין להם עוסקין יעסוק בהם אדם ויקבל שכר גדול עכ"ל.

וקבענו זמן לשבת יחדיו ללבן ולחדד זה את זה במה שעלתה ביד כל אחד, וכתבתי לעצמי את הדברים שהתחדשו והתבארו לי.

ומפני שלא נכתבו ספרים רבים לבאר דברי הנביאים בדרך זו עלה בדעתי להוציא דברים אלו שכתבתי שיש בהם ליקוט גדול של דברי חז"ל ודברי רבותינו ז"ל עם קצת שאלות וביאורים, לעורר את העיון להתבונן בנוראות דורות הראשונים ובדרכי הנהגת השי"ת את עולמו, ולתת בית יד לאחוז ברוממות דברי התורה שאין ספרי הנביאים והכתובים כשאר ספרי דברי הימים של אומות העולם.

וקראתי שם החיבור "אמת וצדק" שהוא מטבע הלשון שתקנו אנשי כנסת הגדולה לברך לפני ההפטרה, וכתב הכס"מ (פי"ב מהל' תפילה ה"ז) שברכה זאת לומר שאף דברי הנביאים שיש בהם סיפור דברים יש בהם קדושה שכל דברי הנביאים מרצון ודעת גבוה נאמרו והם דברי אמת מצודקים ומזוקקים שבעתים.

ואני תפילה שיתקבלו הדברים אצל לומדי התורה, ואזכה להשלים את החיבור על כל שאר כתבי הקודש נביאים וכתובים.

במורא אציב כאן זכרון למו"ר ראש הישיבה הגאון הגדול רבי הלל זקס זצ"ל שפרק מעל צוארו עול חשבונות הרבים שבקשו בני אדם, והבינו מדעו להבדל ולעמוד לפני ה' ולילך בדרך ישר, והעמיד תלמידים הרבה וחנכם לעמל ויגיעת התורה ופתח לפניהם את דרכי הלימוד וההבנה לדעת כל דבר משורשו, והרבה את כבוד התורה בדקדוק גדול בפרטיה שאין בה דבר לבטלה, ועוד לימד דעת להתבונן בנוראות דרכי ההנהגה העליונה, וזכיתי שפתח לי את שערי העיון וההבנה והעמידני בקרן אורה לדעת את דרכי הלימוד איזו דרך ישכון אור בה, שהרבה מדברי התורה

הכתובים בספר התבארו לי מכח דרכי הלימוד שלימדני, יה"ר שיהיו דברי התורה לעילוי נשמתו הטהורה ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

בעת הבאת פרי ביכורי אשר נתן לי השי"ת אודה לו על חסדים גדולים ורבים שגמל עימי ושם חלקי מיושבי בית המדרש מנעורי ועד עתה, מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, כי ממך הכל ומידך נתנו לך.

בכבוד ובמורא אודה לאדוני אבי מורי ורבי ולאמי מורתי שיחיו לאורך ימים טובים, על שגידלוני באהבה ובמסירות נפלאה, חינכוני לדבוק בתורה ובמצוות, והדריכוני בדרך האמת, וכל מה שזכיתי ללמוד ולהבין הוא מכח מסירותם בחינוך ובתפלה עלי ועל כל זרעם, יה"ר שיאריך ה' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ונהורא מעליא ויזכו לרוות נחת מכל משפחתם.

ברגשי כבוד אודה לחמי וחמותי שיחיו לאורך ימים טובים ששמים עינם וליבם לטובה עלי ועל משפחתי ומסייעים בעין יפה ויד רחבה כדי שאוכל ללמוד תורה בנחת ושלווה, יה"ר שיאריך ה' ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ונהורא מעליא ויזכו לרוות נחת מכל משפחתם.

ולי נאה להודות לאשתי היקרה מרת מזל שתחי' לאורך ימים טובים, אשת חיל עטרת בעלה שחגרה בעוז מתניה ונטלה על עצמה את עול פרנסת ביתנו וכל חשקה ותשוקתה לראות אותי ואת זרעינו עוסקים בתורה בנחת ובשלווה ללא טרדה, יה"ר שנזכה יחד לגדל את ילדינו לתורה וליראת שמים ולחופתם ולראות מהם דורות ישרים מבורכים מתוך נחת ושלווה בריאות איתנה ונהורא מעליא.

ואכלול הודאה לכל מלמדי ורבותי כל הימים, ובפרט אודה למו"ר ראש הישיבה הגאון הגדול רבי דוד כהן שליט"א שמעמיד תלמידים הרבה במסירות גדולה ומלמדם להבין ולהשכיל בעמקי לשונות רבותינו

הראשונים ומאיר את דבריהם באור יקרות, ומורה דרך בסדר בנין הסוגיות בהיקף ובהירות גדולה, ונושא את תלמידיו על כתפיו לתת להם עצה ותושיה, ועוד היטה שכמו לסבול בעול הדור, על כל התורה שקבלתי ממנו בשיעורים ובמשא ומתן בסוגיות הש"ס, יה"ר שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה כשאיפתו הטהורה מתוך השקט ושלווה.

ואסיים בתודה וברכה לכרך גדול של תורה "ישיבת מיר" בית שמגדלין בו תורה לאלפים בריבוי בתי מדרשות ולומדים, ולראש הישיבה הגאון הגדול רבי אליעזר יהודה פינקל שליט"א, שנושא את עול הישיבה והנהגתה במסירות.

ולבית הגדול ללימוד תורת ארץ ישראל "בית המדרש להלכה בהתיישבות", ולראש בית המדרש הגאון הגדול רבי יוסף יקותיאל אפרתי שליט"א, שמסור מאוד ללומדי בית המדרש וטורח ומסייע בידם ברוחניות וגשמיות ללמוד בנחת ובשלווה.

ששנים רבות אני זוכה לשבת בצילם ללמוד תורה בדיבוק חברים בזכות עמלם ומסירותם, יה"ר שחפץ ה' יעלה בידם ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

ואחתום מעין הפתיחה בהודאה לשעבר לפני אדון כל ובבקשה על עתיד שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם, ויפתח ליבנו בתורתו וישם בליבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם כל הימים אמן.

חודש שנתנה בו תורה

יונתן בן לאאמו"ר הג"ר יהודה נחמני

תוכן הענינים

יהושע

פרק א' | מעבר הירדן ג

הצורך בבקיעת הירדן וזכרון הנס ♦ הנהרות מושכים את כלל השפע
לנבראים ♦ הירדן נושא את עיקר השפע לארץ ישראל ♦ מקיף את כל
ארץ ישראל ♦ אינו מתערב בימים שעובר בהם ♦ קובע את גבול ארץ
ישראל כפי הילוכו ♦ בקיעת הירדן להראות לישראל שכל השפע מכון
אליהם ♦ לבב מלכי כנען נמס מפני לקיחת השפע מידם ♦ הזיכרון לנס
להראות לדורות שכלל השפע בארץ הוא לעם ישראל ♦ הכניסה לארץ
ישראל נקראת מעבר הירדן ♦ אזהרת יהושע לישראל בעת מעבר הירדן
♦ הארון שהוא מקור השפע עבר מעל הירדן.

פרק ב' | עכן ומעילה בחרם י

חומר איסור מעילה בחרם ♦ ג' טעמים שהחרים יהושע את ממון יריחו
גילוי הנהגת היחוד בכיבוש ירחו ♦ יהושע תיקן עלינו לשבח בכיבוש
יריחו ♦ יריחו נגרא של ארץ ישראל ♦ ג' מיני חרם בממון יריחו ♦
הסתכלתי מה שכתוב בתורה ואכלת את שלל אויבך ♦ עכן משוך
בערלתו ♦ כפר בתורה ♦ בעל נערה המאורסה ♦ מעל בחרמים
שהחרים משה רבינו ♦ יהושע ביקש להמשיך את גילוי הנהגת היחוד
במלחמת העי.

פרק ג' | הגבעונים יח

אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית ♦ ערמת הגבעונים כנגד

ערמת בני יעקב עם שכם ♦ כעס יעקב אבינו על שמעון ולוי שהרגו את אנשי שכם ♦ אנשי שכם שנימולו נתמעטה טומאתם ויש להם אחיזה בארץ ישראל ♦ מאת ה' הייתה לתת בלב הגבעונים להשלים עם ישראל ♦ כוונתם של הגבעונים ככוונת נחש הקדמוני ועונשם כעונשו.

פרק ד' | ל"א מלכי כנען כב

קיבוץ המלכים פה אחד ♦ קיבוץ המלכים כמעשה דור הפלגה ומלחמת גוג ומגוג ♦ ל"א מלכי כנען הם שורשי האומות החשובות ♦ ארץ ישראל הוא מקור השפע לכל העולם ♦ כוונת דור הפלגה להכריח את מציאותם ע"י אחדותם ולא יצטרכו לקבל את השפע העליון ♦ אחר דור הפלגה בקשו כל האומות לקבל אחיזה בארץ כנען לקבל שפע ♦ עיקר כיבוש הארץ הוא להכניע את כח הטומאה של ל"א מלכי כנען ♦ יהושע הכניע את מלכי כנען ואין תקומה למפלתן.

פרק ה' | חלוקת הארץ בגורל כח

גורל ואורים ותומים ♦ קלפי של שבטים וקלפי של תחומין ♦ בגורל יהודה ויוסף לא היה בקלפי י"ב תחומים ♦ גורל הוא לקבוע ולחלוט את הדבר ברשותו ♦ גורל שעירי יום הכיפורים ♦ גורל המן ♦ קיום מצוות התלויות בארץ אחר שבע שחלקו ♦ חלוקת יהושע לשבטים מה שלא בבש.

פרק ו' | מזבח בני גד וראובן לו

דאגת בני גד וראובן ♦ העוד לנו עוון פעור ♦ בקשת בני גד וראובן לנחול בעבר הירדן והסכמת משה להם ♦ רצונם למנוע קיצוץ בנטיעות אם יישבו שם גויים ♦ קבורת משה מול בית פעור לכפר על עוון פעור ♦ מעיין ייצא מבית ה' והשקה את נחל השיטים ♦ הצורך להתיישב בעבר הירדן הוא אחר שחטאו ישראל בשיטים ♦ ריבוי מקנה בני גד וראובן הוא מהתגברותם כנגד מדין ♦ הנוחלים בעבר הירדן מסייעים ביד יושבי הארץ לעבוד את ה' ולייחדו ♦ עבר הירדן דינה כארץ ישראל לרוב משפטי התורה ♦ בניין המזבח לאות שסדר עבודה אחד לכולם ♦ כהונת פנחס בהריגת זמרי ובעשיית שלום בין השבטים.

שופטים

פרק א' | דור השופטים מז

סרו מהר מן הדרך ♦ יהושע לא מינה מלך תחתיו ♦ ישראל בימות השופטים כתינוקות של בית רבן ♦ הנהגת ה' במדבר הוא בניסים גלויים ♦ אחר ירושה וישיבה הוא הנהגה ניסית נסתרת ♦ איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ♦ מצוות מינוי מלך הוא אחר כיבוש וחילוק ♦ ישראל לא מינו מלך ולא הורישו את הגויים יושבי הארץ ♦ קבלת עול מלכות שמים בימי יהושע ♦ התעצלות ישראל בהספד יהושע והתיקון לזה בהספד שמואל הנביא.

פרק ב' | סיסרא נד

כוחו של סיסרא יוצא מגדר הטבע ♦ ערבות נחל קישון לים סוף ♦ התגברות סיסרא על ישראל כשביטלו ברית מילה ♦ כח הרע של סיסרא שייך לכח הרע של מצרים ♦ קבורה בקרקע הוא מעשה זריעה לבנות קומה חדשה ♦ טביעה בים הוא ביטול גמור ♦ טומאת מצרים לא התבטלה ביטול גמור ♦ התגברות ישראל על סיסרא הוא כשחזרו לקיים ברית מילה ♦ נחל קישון ביטל את קומת הרע של סיסרא ומצרים ביטול גמור ♦ שירת דבורה השלמה לשירת הים ♦ פיוס הר תבור בשירת דבורה.

פרק ג' | גדעון נט

גדעון זכה שידבר ה' עמו ♦ ניתוח המזבח ושחיתת פר שבע שנים ♦ מדין עומדים כנגד משה רבינו ♦ בדורו של גדעון לא היה זכות לישראל ♦ דור צלול מצדיקים ♦ הארת משה רבינו מתפשטת בכל דור בצדיקים ♦ גדעון בדורו כמשה בדורו ♦ ישראל באותו הדור חזרו למצבם במצרים קודם הגאולה ♦ משכו ידיכם מעבודה זרה ושחטו הפסח ♦ התשועה ממדין מבח גאולת מצרים ♦ נפילת מדין איש בחרב רעהו ♦ גדעון ראוי להיות מלך.

פרק ד' | אבימלך סה

חשש בעלי שכם שימשלו עליהם כל בני גדעון ♦ אבימלך זכה למלכות בזכות אביו ♦ בימי השופטים מלכות בשר ודם סותר למלכות שמים ♦ גדעון הפקיע את המלכות מזרעו ♦ מלכות כל הבנים יחדיו הוא מפני שהם נושאים את כח האב ♦ בן פילגש אינו בתורת ירושה אך הוא נושא את כח אביו ♦ בעלי שכם ביקשו מלכות להידבק בעבודה זרה ♦ שכחת ה' גרמה להריגת בני גדעון ♦ משל יותם כנגד בקשת המלכות מגדעון ♦ קללת יותם לבעלי שכם.

פרק ה' | בת יפתח ע

יפתח ופנחס לא הלכו זה אצל זה ♦ הסנהדרין לא מצאו פתח ליפתח ♦ התרת נדרים בג' הדיוטות בפתח או חרטה ♦ נדרו של יפתח הוא חרם של נגיד ישראל ♦ הכרעת דין חרם הנגיד הוא אצל פנחס או הסנהדרין ♦ בני אפרים יכלו להתיר לפנחס את נדרו ♦ הריגת בני אפרים גרמה שנעלמה הלכה מהסנהדרין.

פרק ו' | שמשון עה

כח שמשון מעין דוגמא של מעלה ♦ שמשון ראוי להיות משיח ולהביא את הגאולה ♦ חטא אדם הראשון כולל ג' עבירות חמורות ♦ שמשון כוחו לתקן חטא גילוי עריות ♦ עץ שאכל אדם הראשון תאנה היה ♦ הפלשתים שורשם מזנות והם דבקים בזנות ♦ פלשתים גיבורים ♦ לידת גליית ממאה ערלות פלשתים ♦ גלוי לפני הקב"ה שמשון הולך אחר עיניו ♦ פחד פלשתים משמשון אחר מותו.

פרק ז' | פסל מיכה פ

פסל מיכה בימי עתניאל בן קנז ♦ ועבר בים צרה זה פסל מיכה ♦ שבט דן ופסל מיכה ♦ משה רבינו לא ביער את פסל מיכה ♦ מיכה הוציא את צורת העגל ♦ "אנוכי" ביטל מיכה ♦ כל עבודה זרה הוא הוא ביטול לא יהיה לך ♦ "אנוכי" אמונת האלהות וקבלת עול מלכות שמים ♦ הבריאה הוא סיבת החיוב לעבוד את הבורא ♦ כפירת דורות הראשונים ♦ כשנבחר אברהם נגזר על זרעו שיעבוד ופדיון ♦ יציאת מצרים החיבור

לסיבת החיוב של בריאת העולם ♦ מיכה מכחיש את גילוי שם הוי"ה
שהתגלה ביצאת מצרים ♦ טעות החוקרים למימיה ♦ הפסל שעשה הוא
לתת צורה וגבול לשם הוי"ה להתגלות בעולם ♦ בימי השופטים ביקש
לחדש סדרי עבודה לה' כנגד סדרי העבודה במשכן שילה.

פרק ח' | פילגש בגבעה פט

נבלה נעשתה בישראל ♦ ישראל כתינוקות של בית רבן ♦ פנחס וסנהדרין
היו צריכים ללמד את ישראל דרך ארץ ♦ איש הישר בעיניו יעשה ♦ כח
קִיבוץ הרבים כח המלך ♦ בני בנימין לא הסכימו להצטרף לקיבוץ ♦
השבועה לא להתחתן עם בנימין מפני שהפקיעו את עצמם מהחיבור
לכלל ישראל ♦ הקיבוץ לא התקיים וחזרו כלל ישראל להיות יחידים ♦
הקיבוץ בפילגש בגבעה עורר קטרוג על שלא התקבצו בפסל מיכה ♦
מעשה פלגש בגבעה גרם למינוי מלך.

שמואל

פרק א' | חנה ולידת שמואל הנביא צז

וכעסתה צרתה ♦ חנה למדה תבכי ♦ רק שפתיה נעות ♦ מעשה אלקנה
דומים לאברהם אבינו ♦ שמואל הנביא בשכר מעשיו של אלקנה ♦
שמואל הנביא רבן של נביאים ♦ בתקיעת כף ירך יעקב נגרם פגם בנבואה
♦ שמואל הנביא תיקן את הפגם ♦ כל זמן שלא היה העולם מוכן לתיקון
חנה הייתה עקרה ♦ שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו ♦ יום שהתמנה בו
עלי לכהן גדול ♦ בראש השנה נפקדו שרה רחל וחנה ♦ כשנפקדה חנה
השיגה את שלימותה.

פרק ב' | חפני ופנחס קד

כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה ♦ חומר העונש עד סוף כל
הדורות ♦ שלשה כתרים היו ביד עלי מלך, כהן גדול, ואב ב"ד ובעוונות
בניו ירד משלשתן ♦ אין מושחין מלכים כהנים ♦ בימי השופטים נפגמו ג'
שררות כהונה, מלכות, ומשפט ♦ עלי התחיל לתקן פגם ג' שררות ♦ בני

עלי העמידו את השראת השכינה במשכן שילה ♦ השפלתי עץ גבוה ♦
 שמואל תיקן את ג' השררות ♦ שביית הארון הוא חורבן שילה ♦ התחלת
 העונש לזרע עלי הוא בשביית הארון והשלמתו בסילוק אביתר מהכהונה.

פרק ג' | מלחמת שאול בעמלק קי

בזמן שאול לא נחו ישראל מאויביהם ♦ כשהשתחוהו יעקב לעשיו נגרם
 פגם בכ"ב אותיות התורה ♦ בנימין לא השתחוה לעשיו ולזרעו יש כח
 התגברות כנגד עשיו ♦ נצח והוד מדריגות הנביאים ♦ שאול מרחובות
 הנהר ♦ מלכות שאול במדריגת הנביאים ולכן זכה לנבואה ♦ אין
 למלכות שאול קיום בלא חיבור למידת נצח ♦ מלחמת שאול בעמלק
 מצוה מחודשת לשעתה על פי נביא ♦ הקימותי את דבר ה' ♦ וימאסך ה'
 מהיות מלך.

פרק ד' | גליית הפלשתי קטו

ברו לכם איש וירד אלי ♦ מה גבורה עבד לכם שאול בר קיש ♦
 התעוררות גליית להילחם בישראל ♦ רות וערפה כנגד רחל ולאה ♦
 ערפה הלכה לחיצונים וכל הטוב שבה נכלל ברות וכל הרע של רות נכלל
 בערפה ♦ רות אמה של מלכות דקדושה וערפה העמידה את גליית
 שמתנגד לזה ♦ הריגת חפני ופנחס ע"י גליית ♦ גליית עומד כנגד גילוי
 כבוד שמים בעולם ♦ דוד התגבר כנגד שורש כוחו הרע של גליית ע"י
 חמשה אבנים שנעשו אחד.

פרק ה' | רדיפת שאול ואהבת יהונתן קכ

איש יודע נגן ♦ הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ♦ נפש יהונתן נקשרה
 בנפש דוד ♦ סדר בנין מלכות ישראל נקבע כפי סדר השתלשלות מידותיו
 ית' וית' ♦ מלכות שאול כנגד מלכות שאול מרחובות הנהר ♦ היסוד
 נאצל לצורך המלכות ♦ כשנפגמה מלכות שאול הוצרך דוד לתקן את
 את מידתו של שאול ♦ בכולהו אמר לו יהונתן בני כמודו ♦ כשנתנו לדוד
 את הרבבות סבר שאול שדוד רוצה לדחותו מהתיקן ♦ מעשיו טוב לך
 מאוד ♦ טובים השנים זו מיכל בת שאול ויהונתן ♦ חיבור שאול לנבואה
 להציל את דוד ♦ מחר חודש המבחן האחרון.

פרק ו' | נוב עיר הכוהנים ק"ד

דואג לא הגיד לאחימלך שדוד בורח ♦ שאול לא קיבל את טענת אחימלך
אף שניכרים דברי אמת ♦ נתפס כדג ♦ גבעה ורמה קיום שאול בזכות
שמואל הנביא ♦ קפידת שאול על שאלת אורים ותומים לדוד ♦ לישת
לחם הפנים בשבת ♦ חורבן נוב במיתת שמואל הנביא.

פרק ז' | נבל הכרמלי ק"ה

שמירת דוד את צאן נבל ♦ וימת לבו בקרבו ♦ עשרת ימי תשובה תלייה
לנבל ♦ בחטא אדה"ר נפלו ב' טיפין לנחש ♦ רחל ולאה הם ב' הטיפין
והיו תחת לבן הארמי ♦ יעקב אבינו שמר את צאן לבן לקחתם ממנו ♦
יעקב אבינו נכנע ללבן והיה בזה פגם בבטחון ולא נשלם הוצאת ב' הטיפין
♦ נבל גלגול לבן ודוד המלך גלגול אדה"ר ♦ שמירת דוד את צאן לבן
להוציא את הטיפה שנשארה ♦ תיקון נבל לכוף עצמו לדוד ♦ נבל ראה
את עצמו ראוי למלוך ♦ היכן שמואל והיכן טיפיו ♦ לקחת דוד את
אביגיל לאשה השלמת התיקון.

פרק ח' | אכיש מלך גת קמ"א

ברירת דוד לאכיש מלך גת פעמיים ♦ אכיש צדיק כאבימלך ♦ אברהם
ויצחק כרתו ברית עם אבימלך ♦ בתוך קומת הרע יש מקום קיום לטוב ♦
השטות להעמיד את עצמו שנטרד מגדולתו ♦ ויאמן אכיש בדוד.

פרק ט' | מיתת שאול קמ"ב

מלך ראשון ידקר בחרב ♦ שאול שורשו מיסוד מלכין קדמאין דמיתו ♦
שבירה במלכות הראשונה הוא פגם בכל בנין המלכות ♦ בשבירת הכלים
נשאר בבלי של יסוד אור אחד להחיות את המלכות ♦ אמור אל הכהנים
שהרג שמקטרגין אותו.

פרק י' | מלכות איש בשת קמ"ג

אפשר אבגר אדם צדיק וחולק על מלכות בית דוד ♦ ביטול המלכות
מישראל אחר הריגת איש בושת ♦ מלכות דוד נבנית בחברון שבע שנים

◆ בקשת דוד למלוך אחר מות שאול הוא להשלים את תיקון מלכות שאול
 ◆ אבנר דרש מקרא שתיקון מלכות שאול יהיה מזרעו ◆ משחק הנערים להכריע את המחלוקת מי יתקן את מלכות שאול ◆ הבאת אבנר את מיכל בת שאול לדוד ◆ כוחו של אבנר להסב את ישראל לדוד ◆ קללת דוד ליואב על הריגת אבנר אע"פ שהרגו בדין סנהדרין.

פרק יא' | העלאת הארון לעיר דוד קנה

שמואל הנביא ושאול המלך לא העלו את הארון למקומו ◆ תשעים אלף זקנים מינה דוד ביום אחד ולא מינה את אחיתופל ◆ איך יבוא אלי ארון ה' ◆ העלאת הארון המשך להמלכת דוד על כל ישראל ◆ חסרון הדרישה בימי שאול ◆ העלאת הארון בעגלה ולא בכסף ◆ שינוי סדרי העלאה השנית ◆ טענת מיכל ותשובת דוד.

פרק יב' | מתג האמה קסב

כיבוש גת ◆ מתג האמה שנתן יצחק אבינו לפלשתים ◆ התגברות ישראל על פלשתים בהשלמת תיקון שבעת הרועים ◆ כריתת אברהם ויצחק ברית עם אבימלך ◆ שוט לסוס ומתג לחמור ◆ גת מטרפולין של מלכים.

פרק יג' | דוד ובת שבע קסז

כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה ◆ לך לבדך חטאתי ◆ לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון ◆ ראויה בת שבע לדוד מששת ימי בראשית ◆ אוריה לא קריב בה לעלמין ◆ חרב בני עמון ◆ רק בדבר אוריה החיתי.

פרק יד' | אמנון ותמר קעד

אהבת אמנון לתמר ◆ יונדב איש חכם מאד ◆ הסכמת דוד לבקשת אמנון ◆ כשאירע מעשה אמנון ותמר גזרו יחוד על הפנויה ◆ ודבק באשתו והיו לבשר אחד ◆ אמנון ביטל לא תנאף ◆ אהבה התלויה בדבר.

פרק טו' | מרד אבשלום קעט

מרד ישראל במשיח ה' ◆ מרד אבשלום מפני בקשת המלכות שלא כהוגן

◆ מי ישמני שופט בארץ ◆ בזמן המרידה בטל מדוד דין מלך ◆ הדיוט
אסור בפילגש ◆ החזרת הארון למקומו.

פרק ט"ז | אחיתופל קפד

אין לו חלק לעולם הבא ◆ דורשי רשומות היו אומרים כולם באין לחיי
העולם הבא ◆ זכות הטענה של דוד כנגד דואג ואחיתופל ◆ מי שטרח
בערב שבת שבת יאכל בשבת ◆ דוד זכה בכתר מלכות וסדרי העבודה
לתיקון העולם הוא כפי הנהגת מלכותו ◆ אחיתופל מתנגד לסדרי
העבודה של מלכות דוד ◆ צוואת אחיתופל לבניו אל תמרדו במלכות בית
דוד.

פרק י"ז | שבע בן בכרי קצ

אין לנו חלק בדוד ◆ העברת הירדן גניבת איש יהודה לדוד ◆ ויקש דבר
איש יהודה מדבר איש ישראל ◆ מחלוקת רחבעם וירבעם מעין מחלוקת
דוד ושבע בן בכרי ◆ מלכות בית דוד כוחה מהחיבור למלכות שמים
ישראל בקשו מלכות שתלויה ברצונם ◆ עדין לא נבנה המקדש ואני
מכניס מחלוקת במלכות בית דוד.

פרק יח' | שאול והגבעונים קצד

הרעב בסוף מלכות דוד ◆ וכי משוא פנים יש בדבר ◆ יהושע תלה בדוד
◆ נשמדנו התיצב בכל גבול ישראל ◆ עבודת מלך המשיח שכל העמים
יקראו בשם ה' ◆ התביעה על דוד הוא אחר שהתחדשה מלכותו ◆ ישמעו
רחוקים ויבואו.

פרק יט' | מעשה דהסתה ר

מסית קרית לי ◆ למה יהיה לאשמה לישראל ◆ או אתה מלך ואני שר
צבא או אני מלך ואתה שר צבא ◆ ויך לב דוד אותו אחרי ספר את העם
◆ בטנך ערמת חיטים ◆ מניין אינו לדעת את סך המספר אלא מעשה
ייעוד והזמנה ◆ עשר פעמים נמנו ישראל ◆ דוד ביקש למנות את ישראל
להכין את ישראל לבנין המקדש ◆ סגור נעשה קטגור ◆ לוי שמשו של

הקב"ה ובנימין בעל אכסניא שלו ♦ עצירת המגיפה בקניית גורן ארנן ♦
מה שחסרו בימי דוד התמלאו בימי שלמה.

מלכים

פרק א' | יואב בן צרויה ריא

שר הצבא מורד במלכות ♦ ועשית כחכמתך ♦ מחלוקת דוד ויואב
בהעמדת המלכות ♦ יואב פטור בדיני אדם על הריגת אבנר ועמשא ♦
המלכת אדניהו הוא מעשה מרידה לסברת יואב ♦ אבישג מותרת
לשלמה ואסורה לאדניה ♦ אדניה העמיד את עצמו כמלך שנלקחה ממנו
המלכות ♦ ההוא גברא מורד במלכות ♦ מעלת יואב ועוצם דקדוק דין
שמים.

פרק ב' | מלכות שלמה רב

הרחבת הכתובים בסדרי הנהגת מלכות שלמה וכלכלת ביתו ♦ חכמת
שלמה ♦ מלכות שלמה סיהרא באשלמותא ♦ מה אתן לך ♦ מלכות
שלמה כנגד מדריגת החכמה ♦ וישב שלמה על כסא ה' ♦ שמחת ישראל
במלכות שלמה.

פרק ג' | תפילת שלמה רבה

בית המקדש הוא מקום הקרבת קורבנות ♦ בנין המקדש חיבור שמים
וארץ ♦ ואתה תשמע השמים ♦ שלמה הוא מלכות דוד בשלמות
המשיח מבית דוד ומזרע שלמה בלבד ♦ גילוי המחילה לדוד בחנוכת בית
המקדש ♦ בחנוכת בית המקדש נשלם מלכות דוד.

פרק ד' | מלכות ירבעם בן נבט רלא

קריעת המלכות מזרע דוד ♦ מלכות יהודה ומלכות יוסף ♦ משיח בן דוד
ומשיח בן יוסף ♦ והיו לאחדים בידך ♦ שבט אחד אתן לבנך למען דוד

עבדי ולמען ירושלים ♦ ירבעם נשמת יוסף הצדיק ♦ משיח בן יוסף מזרע ירבעם.

פרק ה' | חלוקת המלכות רלז

וילך רחבעם שכם ♦ הכבדת עול המס ♦ בשלשה דברים עתידים למאוס ♦ רחבעם הוא הראשון למלכי "בית דוד" ♦ נטל המס כפי סדרי הנהגת המלכות ♦ קטני עבה ממתני אבי ♦ בנין נערים סתירה ♦ שכם מקום מזומן לפרענות.

פרק ו' | עידו הנביא ונביא השקר רמג

התשוקה הגדולה להאכיל את עידו הנביא ♦ הכנסת אורחים קירוב אל העיקר ♦ ירבעם ביקש להעמיד את העגלים כמשפיעים.

פרק ז' | מלכות רחבעם רמו

ויעש יהודה הרע בעיני ה' ♦ כחזקתו עזב את תורת ה' ♦ אוצרות כסא ומגינים ♦ חזרת האוצרות והכסא ♦ מיעוט הירח נקבע בלקיחת המגינים שלא חזרו.

פרק ח' | מלכות אחאב ובניין יריחו רנב

בניין יריחו ועצירת הגשמים ♦ הדין חיאל גברא רבה ♦ טל ומטר לפי דברי ♦ מלכות עמרי והחיבור למלכות בית דוד ♦ בנין השומרון ♦ ואענה את זרע דוד אך לא כל הימים ♦ שומרון חיבור מלכות ישראל לעבודה זרה ♦ אחאב יכול להיות משיח בן יוסף ♦ אחאב הוציא את עצמו מרשות השי"ת ♦ קדושת יריחו מעין ירושלים ♦ בנין יריחו במלכות אחאב הוא לחבר אותה לשומרון ♦ מגלגלין חובה ע"י חייב ♦ קללת הרב וקללת התלמיד ♦ אחאב שקול היה ♦ משה גואל ראשון ואלהיו גואל אחרון ♦ אלהיו הנביא וספר מלכים.

פרק ט' | אליהו בשני עצירת הגשמים רסו

שומר מצווה לא יידע דבר רע ♦ מפתח הגשמים ♦ שלטון אליהו על יסוד

המים ♦ מזון אליהו בזמן עצירת הגשמים ♦ רוח ה' ישאך על אשר לא אדע ♦ בן הצרפית משיח בן יוסף.

פרק י' | מעמד הר הכרמל ערב

חומר איסור שחוטי חוץ ♦ אחאב העמיד את מלכות ישראל בפירוד ממלכות שמים ♦ ירדת אש בהר הכרמל לחבר את ישראל למלכות שמים ♦ ירדת האש נראה כסתירה לבחירה בירושלים ♦ בנימין חיבור יהודה ויוסף ♦ מבני בניה של רחל אני ♦ מזבח ה' ההרוס ♦ שתלחני לבשרם לעתיד לבוא יאמינו בי אם היום תענני.

פרק יא' | אליהו הנביא בהר חורב רפא

וישאל את נפשו למות ♦ ביקש להידבק בעץ החיים ♦ עגת רצפים ♦ מעמד הר חורב ריצוי לאליהו להישאר בעולם ♦ מה שבדעתך אין אתה יכול לעשות ♦ משיחת אלישע יהוא וחזאל.

פרק יב' | מלחמת בן הדד רפז

התעוררות בן הדד להילחם ורצונו בתורה ♦ שלשה מלכו בכיפה ♦ מלכות המשפיעים ומלכות המקבלים ♦ לא היה עשיר כאחאב ♦ כספך וזהבך לי הוא ♦ הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני ♦ נערי שרי המדינות.

פרק יג' | כרם נבות היזרעאלי רצד

תשוקת אחאב לכרם נבות ♦ כרם בית ישראל ♦ נבות קולו נאה וישראל מתכנסין לירושלים לשמוע את קולו ♦ גן ירק ♦ אתה עתה תעשה מלוכה ♦ לא תחמוד ביטל אחאב ♦ כי נכנע אחאב מלפני.

פרק יד' | רמות גלעד ומות אחאב ש

מי יפתה את אחאב ♦ רצונו של אחאב ברמות גלעד ♦ ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד ♦ לי גלעד לי מנשה ♦ כיבוש רמות גלעד בחיבור מלכות

יהודה ומלכות ישראל ♦ רוח נבות הכריעה את ביטול מלכות אחאב ♦
במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות.

פרק טו' | עליית אליהו בסערה שיז

המסעות ביום הסתלקותו מהעולם ♦ ריבוי הנבואה קודם סילוק אליהו ♦
אשפוף רוחי על כל בשר ♦ עליית אליהו בסערה ♦ מי עלה שמים וירד
♦ אליהו גואל אחרון ♦ הסילוק ממקומות הקלקול ♦ אלישע ביקש
להמשיך את סדרי תיקון אליהו ♦ נחה רוח אליהו על אלישע ♦ תיקון מי
יריחו בכח אליהו.

פרק טז' | אלישע ומ"ב נערים שיז

עלה קרח ♦ שתים דובים מן היער ♦ הנמלט מחרב יהוא ימית אלישע ♦
ויעל משם בית אל ♦ אליהו איש בעל שער.

פרק יז' | נעמן שר צבא ארם שכ

בו נתן ה' תשועה לארם ♦ גיבור חיל מצורע ♦ התעוררות ארם להילחם
עם ישראל כל ימי אלישע ♦ שורש כלל ישראל מארם ♦ הבדלות ישראל
מארם ♦ חיבור ישראל לעבודה זרה מבטל את הבדלת ישראל מארם ♦
רמות גלעד מקום ההבדלה בין ישראל לארם ♦ צרעת בסוד לבן הארמי
באה ♦ צרעת נעמן עונש על ביטול ההבדלה ♦ ריפוי הצרעת בירדן.

פרק יח' | גחזי שכז

הואל קח כברים ♦ הפגם לאלישע ♦ גיחזי ראוי להיות נביא כאלישע ♦
הרוצה להנות יהנה כאלישע ♦ הבדלת אלישע את ממון ארם ♦ חולק
על רבו ♦ שכר שמונה שרצים ♦ צרעת נעמן תדבק כך ובזרעך.

פרק יט' | מלכות יהוא שלב

אין מושחין מלכי ישראל ♦ משיחת יהוא לעקור את בית אחאב ♦ קבלת
השרים את יהוא למלך.

פרק כ' | הכרתת זרע דוד ש"ה

יכלה זרעך או תימסר ביד אויב ♦ מלכות דוד לו ולזרעו עד עולם ברית
מלח ♦ גזירת הכליון בחיבור למלכות ישראל ♦ כליון סדר המלכות
והתחדשותה בסדר אחר ♦ ותגנוב אותו מתוך בני המלך המומתים ♦
מלכות בית דוד לית ליה מדגרמא כלום.

פרק כא' | יואש ש"מ

אז שמע המלך אליהם ♦ עשה עצמו אלהות ♦ ככל אשר הורהו יהודיע
הכהן ♦ קבורת יהודיע בקברי המלכים ♦ ביטול עבודת יום הכיפורים ♦
שבע עבירות עברו בו ביום ♦ אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ♦ ואת יואש
עשו שפטים.

פרק כב' | אמציה ש"דמ

הרצון להילחם באדום ♦ צירוף בני אפרים למלחמה ♦ מלך אין באדום
♦ אם בין כוכבים שים קינך ♦ יוסף שטנו של עשיו ♦ הכית את אדום ונשאך
לבך.

פרק כג' | אחז ש"מו

יום שמת בו אחז שתי שעות היה ♦ שדה איש עצל ♦ אחז ביטל את
התורה ♦ אחז התחיל סדר קלקול שגרם החורבן ♦ עשר מעלות אחורנית.

פרק כד' | גלות עשרת השבטים ש"נב

חומר עונש עשרת השבטים ♦ עגלי ירבעם גמר חטא העגל ♦
העגלים הם להעמיד סדר תורה ועבודה אחרים לישראל ♦ עשרת
השבטים לא גלתה שכינה עימהם ♦ וישליכם אל ארץ אחרת ♦ גזירת ה'
שעשרת השבטים לא יהיו נודעים עד עת קץ.

פרק כה' | חזקיה ש"נח

מרידת חזקיהו במלך אשור ♦ מי כהחכם ומי יודע פשר דבר ♦ מלכות
חזקיה עיקר ותוספת ♦ חזקיה משיח סנחריב גוג ומגוג ♦ כיבוש ערי יהודה

הבצורות ♦ תולין לו בזכות אחרים ♦ חידוש המלכות על ידי נביא
ויראם את כל בית נבטה.

פרק כו' | מנשה שסד

גזירת החורבן בחטאי מנשה ♦ מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה
אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה ♦ ריבוי כבוד
שמים שהיה ראוי להיות בימיו ♦ סילוק השכינה מהמקדש הוא החורבן
♦ אין לו חלק לעולם הבא.

פרק כז' | יאשיהו שסח

חיזוק בדק הבית ♦ ספר תורה מצאתי בבית ה' ♦ רוח אפינו משיח ה'
ששה נדמו לאדם הראשון יאשיהו בנחיריו ♦ בצילו נחיה בגוים ♦ ירמיה
החזיר עשרת השבטים ויאשיה מלך עליהם ♦ כריתת הברית ♦ הנה בן
נולד לבית דוד יאשיהו שמו ♦ עשיית הפסח ♦ גניזת הארון.

פרק כח' | יהויקים שעד

קמאי לא ידעי לארגוזי ♦ משוך בערלתו ♦ בקש הקב"ה להחזיר את
העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים ♦ אינו ממלא מקום אבותיו ♦
כתיבת ספר קינות בימיו ♦ זאת ועוד אחרת.

פרק כט' | צדקיה שעט

משולם במעשיו ♦ לא נכנע לפני ירמיהו הנביא ♦ אלתי אשר בזה ובריתי
אשר הפיר ♦ ככל אשר עשה יהויקים.

פרק ל' | גדליה בן אחיקם שפג

צום השביעי ♦ שבו בארץ ועבדו את מלך בבל וייטב לכם ♦ נחמתי אל
הרעה אשר עשיתי לכם ♦ אין את יתיב הכא אנא אזיל עמהון ♦ שתי
שנים עשתה הארץ פירות מרובים ♦ גפרית ומלח אחר הריגת גדליה
♦ השפלה הגבה והגבה השפיל ♦ קנאת ישמעאל בן נתניה ♦ יהפך לששון
ולשמחה.

אל המעיין

בכל פרשה ובכל נושא בספרי הנביאים כללים ופרטים רבים, מטרת חיבור זה הוא לעסוק בנושא אחד הנראה יותר עיקרי ולבארו מתוך דברי חז"ל ודברי רבותינו ראשונים ואחרונים.

הפסוקים בתחילת כל פרק הם תמצית הנושא שהפרק עוסק בו, להשלמת ההבנה יש לעיין היטיב בכל פסוקי הנביא העוסקים באותו ענין.

דברי חז"ל ודברי רבותינו הובאו בלשונם פעמים בארוכה ופעמים בקצרה כפי מה שהיה נראה נחוץ להבנת הענין.

במדרשים יש לעיתים שינוי נוסחאות ושינוי במראה המקום, לרוב הנוסח והמראה מקום הוא כפי המהדורות היותר נפוצות.

נושאים רבים תלויים זה בזה ואינם מבוארים כל הצורך במקום אחד, ומתבארים יותר בהבנת נושאים שנידונו בפרקים אחרים.

בכל מקום שצוין לפרק אחר הכוונה לפרק באותו הנביא.